

Bernd Hofmaier

Kurt Aagaard Nielsen, Lennart Svensson (eds) (2006):

*Action and Interactive Research.
Beyond Practice and Theory*

Maastricht, Shaker Publishing

Det finns en underström i den akademiska diskussionen som är lika gammal som det vetenskapliga tänkandet och som under olika perioder kommer upp till ytan för att kanske tända en mer eller mindre intensiv diskussion och därefter återgå till en tankeriktning som kan väcka nya diskussioner. Den handlar om grundläggande frågor; hur verkligheten är beskaffad, hur vi kan få kunskap om verkligheten, vad kunskap är och till vad kunskap ska användas. Men diskussionen har också handlat om vem som producerar denna kunskap och hur kunskapsproduktionen är organiserad. Det kanske är som Michel Foucault hävdade att universitetens uppgift är att selektera, det vill säga skilja mellan legitimerad och andra former av kunskap. Vid universiteten och officiella forskningsenheter produceras den sanna kunskapen, medan praktisk kunskap eller kunskap vunnen i andra former redan från början är diskvalificerad. Organiseringen av kunskapsproduktionen har på senare tid också tagits upp i två, åtminstone i Skandinavien mycket diskuterade böcker, under beteckningar som Mode I respektive Mode II där den första varianten betecknar den disciplinstyrda och kontrollerade kunskapsproduktionen medan den andra varianten betecknar en problembaserad, multidisciplinär och med många aktörer inblandad kunskapsproduktion (Gibbons m fl 1994, Nowotny m fl 2001, Nowotny m fl 2003).

Bernd Hofmaier
Professor i sociologi med
arbetsvetenskaplig inriktning,
Högskolan Halmstad
Bernd.Hofmaier@set.hh.se

Denna diskussion kan ses som utgångspunkt för en förnyad diskussion kring nya former av kunskapsbildning som går under namnet Action research och som har börjat avsätta alltfler avtryck i form av handböcker och konferenskrifter och artiklar (Reason & Bradbury 2001). En av de senaste böckerna är Kurt Aagaard Nielsen och Lennart Svensson (red) (2006): *Action and Interactive Research. Beyond practice and theory* som är ett resultat av ett mångårigt samarbete mellan forskare vid

universiteten i Linköping och Roskilde. Boken ger med sina 400 sidor en överblick dels över utbredning av olika varianter av aktionsforskning i de nordiska länderna, dels en djupare diskussion av aktionsforskningens kunskapsteoretiska och metodologiska grunder och avslutas med konkreta exempel från projekt där olika metoder och tekniker kom till användning.

Bokens första del tar upp några av områdets oftast diskuterade frågor: Är aktionsforskning forskning? Och om ja, på vilket sätt skiljer sig aktionsforskning från annan forskning? Hur kan aktionsforskningens tillförlitlighet (validitet) säkerställas? Kan man generalisera utifrån denna ansats? Författarna erbjuder här inga entydiga svar utan argumenterar oftast med utgångspunkt i teoriernas som kritisk teori, feministisk teori eller kunskapsteori i allmänhet. Men, och detta måste läsaren hålla i minnet, flertalet deltagare driver tydligt sin sak – aktionsforskning eller interaktiv forskning är viktig, den är bättre än traditionell forskning, och den är demokratisk. Därmed förirrar sig tyvärr en del av bidragarna i argument som snarare handlar om övertalning och karakteriseras av oklara slutsatser, vida generaliseringar m.m. Exempelvis argumenterar man på flera ställen att framväxten av FoU-centra utanför högskolesystemet dels har inneburit ett uppsving för aktionsforskning, dels är ett bevis för omvandlingen av forskningen från Mode I till Mode II. Det må så vara, men som läsare efterlyser man någon form av kvantitativa data, speciellt då vi vet att en stor del av dessa FoU-inrättningar är inom hälsovårdssektorn. Det hade också varit intressant att få en diskussion av kvaliteten hos de produkter som forskningen där producerar. De båda alternativen Mode I och Mode II är dessutom förföriska begrepp som lätt leder till svepande och för många tilltalande formuleringar som att ”många forskare har inte lämnat elfenbenstornet” och liknande. Det innebär också att man friskt kan blanda kategorier när man vill jämföra de två varianterna. I Tabell 2.1 jämför man de två ansatserna och menar exempelvis att ansvar (responsibility) i Mode I ligger hos ”the scientific community” medan det i Mode II ligger i någon form av abstrakt ”social responsibility”. På samma sätt är kategorin ”Authorisation” mycket tveksam när Mode I i detta fall handlar om ”professional rules” medan Mode II handlar om ”scientific and societal rules”. Detta kan naturligtvis diskuteras vidare men har kanske inte så stor betydelse här även om de två alternativen används som argument för en aktions- eller interaktiv forskning.

En annan viktig fråga som diskuteras men som inte ges – eller kan ges – ett uttömmande svar är frågan om terminologin. Inom detta område vimlar det av termer och aktionsforskning, interaktiv forskning, participativ forskning, participativ action research, participative inquiry är bara några använda termer. Även om man i boken försöker hålla sig till två begrepp – aktionsforskning respektive interaktiv forskning – underlättar det inte diskussionen med den etablerade forskningen. På ett sätt tycks mer eller mindre alla bedriva aktionsforskning eller interaktiv

forskning som en tekn. dr. uttryckte det på en konferens: ”Aktionsforskning eller interaktiv forskning? Det gör vi alltid. Vi pratar med uppdragsgivare, bestämmer vad som ska undersökas, genomför undersökningen och rapporterar till uppdragsgivaren. Sedan gör man förändringar som vi oftast är med och utvärderar”. På andra änden av skalan kanske man ska placera en mycket erfaren och uppbytt aktionsforskare som sa ”att vara en aktionsforskare är ett existentiellt tillstånd” och som på detta sätt tydligen omfattar hela personligheten. Också begreppet ”interaktiv forskning” som myntades av en svensk grupp forskare är besvärligt att hantera, även om man med detta menar en gemensam läroprocess mellan deltagare och forskare genom hela forskningsprocessen.

Bortsett från dessa invändningar som återkommer för läsaren under hela boken, finns några intressanta och mera djuplodande bidrag som leder till vidare tankar och funderingar. Kapitel 4 exempelvis handlar om aktionsforskning och kritisk teori där Kurt Aagaard Nielsen och Birger Steen Nielsen försöker lyfta teorin ur sin akademiska isolering och knyta an till en – numera nästan glömd – utopisk tradition i Ernst Bloch’s mening. Kapitel 5 handlar om tre metoder som används i aktionsforskningsprojekt; sökkonferenser, dialogkonferenser och framtidssession där Lise Drewes Nielsen jämför dessa i olika användningskontexter. Ewa Gunnarsson behandlar i kapitel 6 feministisk teori som potential för bättre aktionsforskning och pekar speciellt på behovet av ”robustness” i aktionsforskningen men även i feministisk teori. Validitet är också Olav Eiklands ämne i kapitel 8 där författaren pläderar för att aktionsforskningen inte får glömma validitetsproblemet. Validiteten kan säkerställas genom att forskningsprocessen är synlig, den ska kunna förstås av alla inblandade genom att en dialog förs och den ska vara öppen för inspektion av andra forskare. När det gäller aktionen i processen innebär det att deltagarna ska kunna observera, beskriva, förstå och förändra vad som har skett eller sker genom makt, kollegor, deltagarna själva eller något annat.

I den andra delen av boken presenteras ett antal bidrag från aktionsforskningsprojekt, metoder som använts och slutsatser som man kan dra från praktiken. Bidragen är ojämna och har sammanställts i samband med en doktorandkurs i ämnet. De har dock en poäng, de ger läsaren en inblick i den praktiska verksamheten och kan stimulera till egna tillämpningar och tankar kring egna försök. Och som oftast i detta sammanhang handlar projekten om aktionsforskningsprojekt tillsammans med grupper som av olika anledningar är marginaliserade. Men det finns också andra intressanta projekt som exempelvis utvecklingen av en byggarbetsplats som ett utrymme för lärande genom användningen av konceptet framtidssession. Bidragen speglar också kulturella skillnader i de nordiska länderna och visar tydligt att aktionsforskningsprojekt uppenbart är – eller kanske till och med bör vara – path-dependent, det vill säga metoder och tekniker behöver lång tid att utvecklas och förfinas. Det är kanske därför man kan se tydliga nationella varianter

av aktionsforskning i Danmark, Sverige eller Norge. Även om aktionsforskning i alla länder åtminstone till en del har sina rötter i den sociotekniska traditionen och därmed kan spåras till Norge, finns det skillnader mellan länderna. I Danmark fullföljde man inte den s k "linguistic turn" som i både Norge och Sverige har lett till fokus på kommunikation och därmed också på metoder som den demokratiska dialogen. Istället betonade man existensen av maktstrukturer som aktionsforskare måste kunna hantera och kanske förändra. Detta har lett till tonvikt på lärande och förändring och har bl a resulterat i skapandet av "Learning Lab Denmark", ett slags laboratorium för lärandet i kunskapssamhället. Trots dessa positiva inslag har aktionsforskningen i Danmark marginaliserats. I Sverige har motsatsen skett, åtminstone om man får tro Thomas Tydén som i sitt bidrag poängterar regionala forskningsmiljöers betydelse för utvecklingen av interaktiv forskning. I kapitlet om Sverige saknas tyvärr en genomgång av olika former av aktionsforskning framförallt i arbetslivet som sedan 1970-talet har haft betydelse och som kulminerade i omfattande verksamheter som exempelvis det s k LOM-programmet. Aktionsforskningen i Norge däremot med rötter i sociotekniken, Emery's sökkonferenser m m förefaller nu vara välkonsoliderad och sker idag i omfattande industriella och regionala utvecklingsprogram. Norska företrädare för aktionsforskning har också varit måna om att presentera aktionsforskning i internationella sammanslutningar, tidskrifter och handböcker.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att boken trots en del irriterande upprepningar mellan bidragen och brister när det gäller referenshanteringen är ett viktigt bidrag till den diskussion som pågår i de skandinaviska länderna kring aktionsforskningen. Den ger en del svar men är påfallande vag när det gäller många andra frågor. Exempelvis är kraven på insyn eller inspektion av andra forskare kopplade till att det finns någon form av dokument eller annat material som kan granskas. Men aktionsforskningsprojekt är kända för att inte i överflöd producera läs- och granskningsbara rapporter. Och om man gör detta, saknas i regel också fora för granskning och diskussion. Och hur är det med kunskapen i aktionsforskningen, är den generaliserbar? Här finns mycket som borde och säkert kommer att diskuteras och då kanske också traditionell forskning kan bli en aktiv part i diskussionen istället för att karakteriseras av svepande formuleringar kring Mode I och Mode II.

Referenser

- Gibbons M. et al. (1994): *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. SAGE, London.
- Nowotny H m fl (2001): *Re-thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Polity, Cambridge.
- Nowotny H m fl (2003): Introduction. 'Mode 2' Revisited. *The New Production of Knowledge*". *Minerva* 41: 179-194.
- Reason P and Bradbury H (Eds.): (2001): *Handbook of Action Research. Participative Inquiry & Practice*. SAGE, London.